

**Умумтаълим мактаблари ўқувчиларининг биология фани бўйича
ўтказилган “Билимлар беллашуви”нинг Республика босқичи ва
2013-2014 ўқув йилининг якуни бўйича ўтказилган таълим
сифати мониторинги натижаларига биноан ўқувчилар
томонидан қийин ўзлаштирилган мавзулар бўйича
ТАВСИЯЛАР**

Урганч-2014

Тузувчи: Беглиев С.

**Умумтаълим мактаблари ўқувчиларининг биология фани бўйича
ўтказилган “Билимлар беллашуви”нинг Республика босқичи ва 2013-
2014 ўқув йилининг якуни бўйича ўтказилган таълим
сифати мониторинги натижаларига биноан ўқувчилар
томонидан қийин ўзлаштирилган мавзулар бўйича
ТАВСИЯЛАР**

2013-2014 ўқув йилининг якунида ўтказилган таълим сифати мониторинги натижаларига кўра ва Билимлар беллашуви натижасида аниқланган ўқувчилар томонидан қийин ўзлаштирилган мавзулар бўйича қиёсий таҳлил этилиб, ўқувчиларнинг қийин ўзлаштирилган мавзулари фанлар кесимида аниқланди ва рўйхати шакллантирилди.

Биология фани йўналишида ушбу мавзуларни ўқувчиларнинг ўзлаштиришлари учун ўқитувчининг малака ва маҳоратини ошириш ҳамда ушбу мавзуларни дарс жараёнида тушунтиришда нималарга эътибор беришлари юзасидан тавсиялар тақдим этмоқдамиз.

Биология фанидан 2013-2014 ўқув йилининг якунида ўтказилган таълим сифати мониторинги натижаларига кўра ўқувчиларнинг билимларида аниқланган бўшлиқлар қуйидаги мавзуларда:

5-синф ўқувчилари поянинг ички тузилиши, илдизларнинг тузилиши, илдиз меваги ўсимликларни аниқлашда,

9-синф ўқувчилари эса ҳужайра тузилиши, ўсимлик ва ҳайвон ҳужайраларининг фарқи, фотосинтезга таъсир этувчи омиллар, ҳайвонлар ҳужайрасининг тузилиши, ўсимликларни вегетатив кўпайиши каби саволларга жавоб беришда ҳаттоликка йўл қўйишган.

Билимлар беллашуви натижасида аниқланган ўқувчилар томонидан ўзлаштирилиши қийин ўзлаштирилган мавзулар

6-синф ўқувчилари ,барглarda органик моддаларнинг ҳосил бўлишини, оддий ва мураккаб тўпгулларни таърифлашда, Лоладошлар оиласига мансуб ўсимликларни фарқлашда,

7-синф ўқувчилари ҳайвонларнинг ички тузилиши, ўргимчакларнинг ички тузилиши, денгиз мушукларининг қон айланиш системаси, қисқичбақанинг ички тузилиши, лоладошлар ва бугдойдошларни ўзаро таққослашга оид мавзуларда ҳаттоликларга йўл қўйганлар.

8-синф суяк-тоғайли балиқлар туркумига ҳос хусусиятларни аниқлашда, бақанинг нафас олишига оид саволларга, лоладошлар оиласига мансуб ўсимликларни фарқлашда

Лаборатория ишларини бажаришда техника хавфсизлик қоидаларига риоя қилмаганлар, керакли жиҳозларни тўғри танлашда, гербарийлардан фойдаланишда, микроскопдан фойдаланишда ҳаттоликларга йўл қўйганлар.

Ушбу камчиликлар ўқитувчиларнинг дарсларга пухта тайёргарлик кўрмасликлари, мавжуд ўқув-лаборатория жиҳозларидан унумли фойдаланмасликлари, жиҳозлар билан ишлашда техника хавфсизлик қоидалари ҳақида ўқувчиларга тушунтириш бермаганликлари, жиҳозларнинг

номларини ўқитувчиларимизнинг ўзлари тўлиқ билмасликлари, натижасида келиб чиққан.

Юқорида келтирилган камчиликларни бартараф этиш учун:

Ўқитувчи тўп гулларнинг тузилишини тушунтиришда гербарийлар, гул моделлари илдиз ва поянинг ички тузилишини тушунтиришда плакатлар, проекцион кўргазмали ўқув-методик қўлланмалардан фойдаланиб, ўқувчиларга тушунчалар бериши лозим. Хайвонларнинг ички тузилиши кўргазмали проекцион ўқув-методик қўлланмаларда ва плакатларда аниқ кўрсатилган. Ўқувчи хайвонларнинг ички тузилишини муляжларда, расмда ёки экранда кўrsa уни эсидан чиқармайди. Шунингдек хайвонларнинг ички тузилиши бўйича ўқув фильмидан, ҳамда юқорида келтирилган мавзулар бўйича тайёрланган бир соатлик дарс ишланмани Хоразм ВПКҚТМОИ нинг <http://www.xmoi.uz> веб саҳифасидан олиб фойдаланишлари мумкин. Шунингдек, ўқувчиларга мактаб ҳовлисида ўсадиган ўсимликлардан гербарийлар тайёрлатиш, ундан қандай фойдаланиш кераклигини тушунтиришни тавсия қиламиз.

Лоладошлар оиласи мавзусини ўтишда биология хонаси учун берилган плакатлар ва проекцион кўргазмали ўқув-методик қўлланмаларда ҳамда гербарийлар тўпламларидан фойдаланиш ва ўқувчиларга бевосита лоладошлар вакиллари ҳақида маълумотлар бериш тавсия қилинади. Лоладошлар оиласи мавзусини ўтишда ҳудудда мавжуд бўлган ўсимликларни дарс жараёнига олиб кириб кўрсатиш ёки бу ҳақидаги ўқув фильмидан фойдаланиш тавсия қилинади.

Шунингдек, суяк-тоғайли балиқлар туркумига хос хусусиятларни аниқлашда, бақанинг нафас олишини тушунтиришда плакатлар, проекцион кўргазмали ўқув-методик қўлланмаларни кўрсатиш орқали ўқувчилар олдига муаммоли саволлар ташлаш орқали дарс жараёни ташкил этилса, мавзуларни тушунишлари самарали бўлади.

Лаборатория машғулотларини ўтиш жараёнида ўқитувчи ўқувчиларга техника ҳавфсизлиги қоидаларини эслатиши ва уларни амалий ишлаш жараёнида қандай техник ҳавфсизлик қоидаларига риоя қилишлари лозимлигини мунтазам сўраб бориши мақсадга мувофиқ бўлади.

Ўқувчиларга лаборатория жиҳозларини кўрсатиб, улардан номини мунтазам равишда сўраб бориш, уларнинг лаборатория машғулотлари учун зарур бўладиган жиҳозларни бевосита танлай олишлари имкониятларини ҳосил қилади.

Ўқитувчи ўз маҳорати ва малакасини ошириш учун дарс жараёнида илғор педагогик ва ахборот коммуникацион технологиялардан унумли фойдаланган ҳолда, ҳозирги кундаги биологияга тааллуқли янгиликларни, биологияга алоқадор маълумотларни, дарс ишланмаларини, виртуал лаборатория машғулотларини, электрон дарсликларни интернет тармоғидан олиб фойдаланса, ўқувчилар билим самарадорлигининг ошишига замин яратилган бўлар эди.

Лаборатория машғулотларини сифатли ташкил этиш учун “Умумий ўрта таълим мактабларида БИОЛОГИЯ фанидан тажрибалар кўрсатишда

ишлатиладиган ўқув жиҳозларидан фойдаланиш бўйича услубий қўлланма”дан фойдаланиш зарур.

Юқорида келтирилган тавсияларга қўшимча равишда намунавий дарс ишланмалари илова қилинади.

Mavzu:Poya haqida umumiy tushunchaNovda va unga xos belgilar.

Darsning texnologik xaritasi.

Darsning maqsad va vazifalari	1.Ta'limiy maqsad: O`quvchilarni poya va novdaning tuzilishidagi o`ziga xos xususiyatlari,vegetativ va generativ novda bilan tanishtirish. 2.Tarbiyaviy maqsad: O`quvchilarga ekologik tarbiya berish. <b>3.Rivojlantiruvchi maqsad:</b> O`quvchilardagi mavjud bilimlarni yangi bilimlar bilan boyitish. 4.Kasbga yo`naltiruvchi maqsad:</b> O`quvchilarni bog`bonchilik,agronomiya kasblariga yo`naltirish.	
Darsning shiori:	Tabiatni asirash burching, ham baxting, unda gullab yashnar hayot darxtning	
Darsning mazmuni	O`qituvchi bugungi darsda poya va novda haqida tushuncha,bo`g`im va bo`g`im oralig`I va novdalarning turlariga to`xtalib o`tadi.	
O`quv jarayonini tashkil etish texnologiyasi	1.Shakli: aralash,suxbat,munozara 2.Metod: 1.Blits so`rov 2.Klaster 3.So`z ichida so`z o`yini 4.Domini o`yini 5.Biologik mashq 6.Test 7.Boshqotirma 8.Venn diagrammasi <b>3.Dars jixozi:</b> Yovvoyi,madaniy o`simliklar,gerbariy jamlanmalari,vegetativ va generativ novdalar aks ettirilgan jadvallar,kodoskop,ekran,slayd. 4.Baholash: Reyting tizimda	
Kutiladigan natijalar	O`qituvshi :</b> O`quvchilarning bilim samaradorligini oshirish,shu yo`nalishdagi bilimlarini rivojlantirish.	O`quvchi:</b> Yangi bilimlarni o`zlashtirish,mavzuga oid o`zini qiziqtirgan yo`nalishlar asosida yangi ma'lumotlar to`plash.

Darsning texnologik bosqichlari

№	Dars bosqichlari	Vaqt	O`qituvchi	O`quvchi
1.	Tashkiliy qism	3	1.Sinf o`quvchilarini darsga tayyorlash 2.Salomlashish 3.Davomatni tekshiradi	1.Darsga tayyorlanadi
2.	O`tilgan mavzunu so`rash va xulosalash	12	O`qituvchi o`tilgan mavzuni quyidagi metodlar asosida so`raladi: 1-nazorat turi : (blits so`rov) 2-nazorat turi: “Klaster” 3-nazorat turi: ”So`z ichida so`z o`yini” 4-nazorat turi : “Domino”o`yini O`qituvchi o`tilgan mavzuni xulosalaydi va yangi mavzuni e`lon qiladi.	Berilgan nazorat topshiriqlar(1-2-3-4) ni bajaradilar.
3.	Yangi mavzu Bayoni	15	Yangi mavzuning maqsad va vazifalari bilan o`quvchilarni tanishtiradilar.Yangi mavzu rejasini doskaga yozadi va shu reja asosida kichik ma`ruza`savol-javoblar asosida mavzuni tushuntiradi	Faol ishtirokchi sifatida yangi mavzuni o`zlashtiradi.
4.	Yangi mavzuni mustaxkamlash	12	Yangi mavzuni mustaxkamlashda o`qituvchi quyidagi metodlardan foydalanadi : 5-nazorat turi : “Biologik mashq” 6.-nazorat turi : “Test” 7.-nazorat turi :	5-6-7-8-nazorat turlarini bajaradilar

			“Boshqotirma” 8-nazorat turi: “Venn diagrammasi”	
5.	Darsni yakunlash	3	1.O`qituvchi darsni xulosalaydi 2.Uy vazifasini beradi 3.Ballarni izohli e`lon qiladi.	Kundaliklariga uy vazifasini yozib oladi,ballarini kundaliklariga qo`ydiradi

2-Bosqich.O`tilgan mavzunu so`rash va xulosalash.

1-nazorat topshirig`i “Blits-so`rov”

O`qituvchi tarqatmasi

- 1.O`simlik poydevori - ildiz
- 2.Ildizi 30m chuqurlikka kirib boradigan o`simlik - yantoq
- 3.Idizga xos muhim xususiyatlardan biri - barg hosil qilmaydi
- 4.Vegetativ ko`payish organi - ildiz
- 5.Ildiz uchini nima o`rab turadi - ildiz qinchasi
- 6.Ildiz tukchalari necha kun yashaydi - 10-20 kun
- 7.Ildizsiz o`simlik - suv qaroqchisi
- 8.Qarag`ay daraxti necha yil umr ko`radi - 500yil
- 9.Ildiz qismlari - bo`linuvchi,o`suvchi,so`ruvchi,o`tkazuvchi
- 10.G`o`za nihollarining ildizi bir kecha-kunduzda necha sm o`sadi - 2-3sm

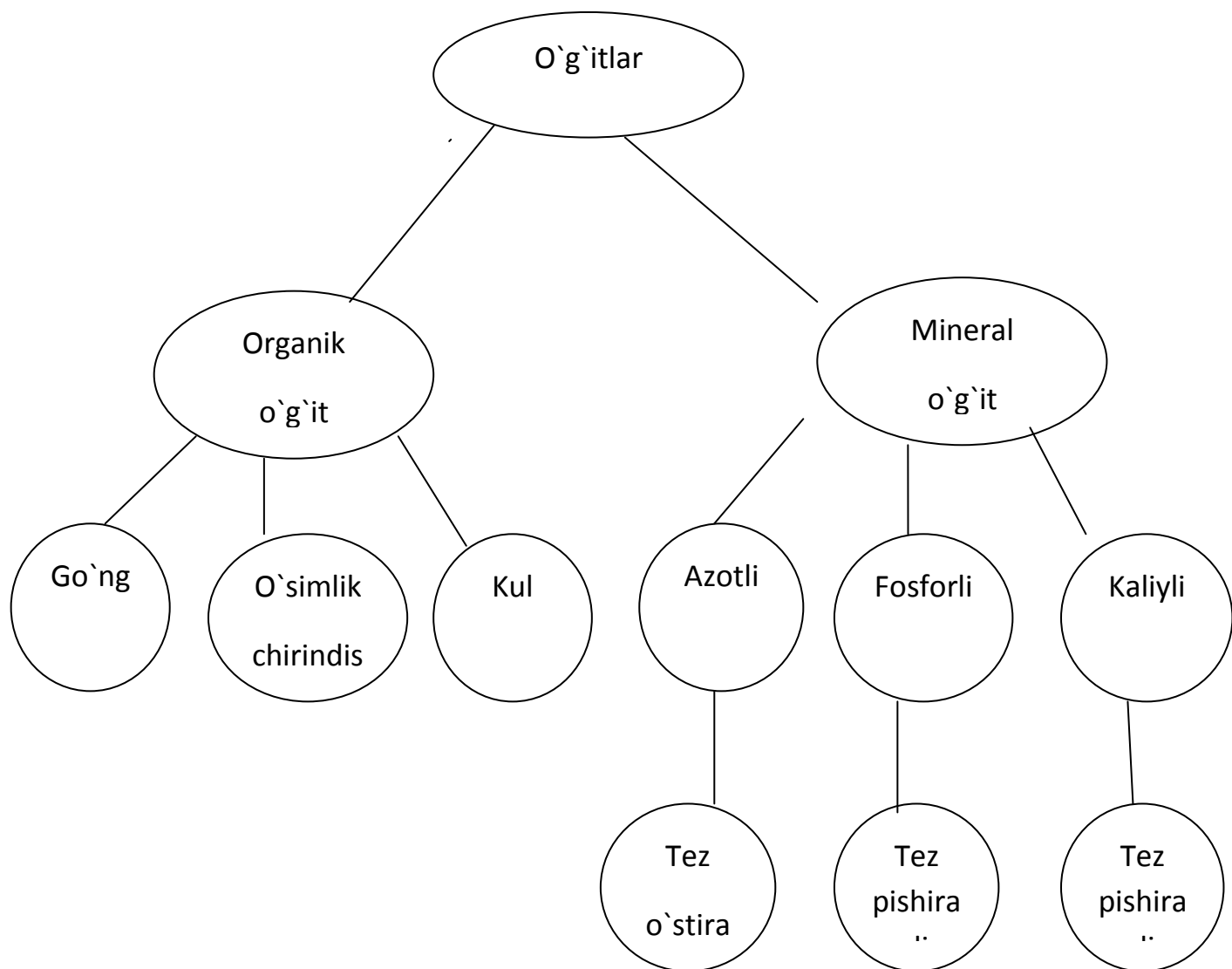
O`quvchi tarqatmasi

- 1.O`simlik poydevori -
- 2.Ildizi 30m chuqurlikka kirib boradigan o`simlik -
- 3.Idizga xos muhim xususiyatlardan biri -
- 4.Vegetativ ko`payish organi -
- 5.Ildiz uchini nima o`rab turadi -
- 6.Ildiz tukchalari necha kun yashaydi -
- 7.Ildizsiz o`simlik -
- 8.Qarag`ay daraxti necha yil umr ko`radi -
- 9.Ildiz qismlari -
- 10.G`o`za nihollarining ildizi bir kecha-kunduzda necha sm o`sadi -

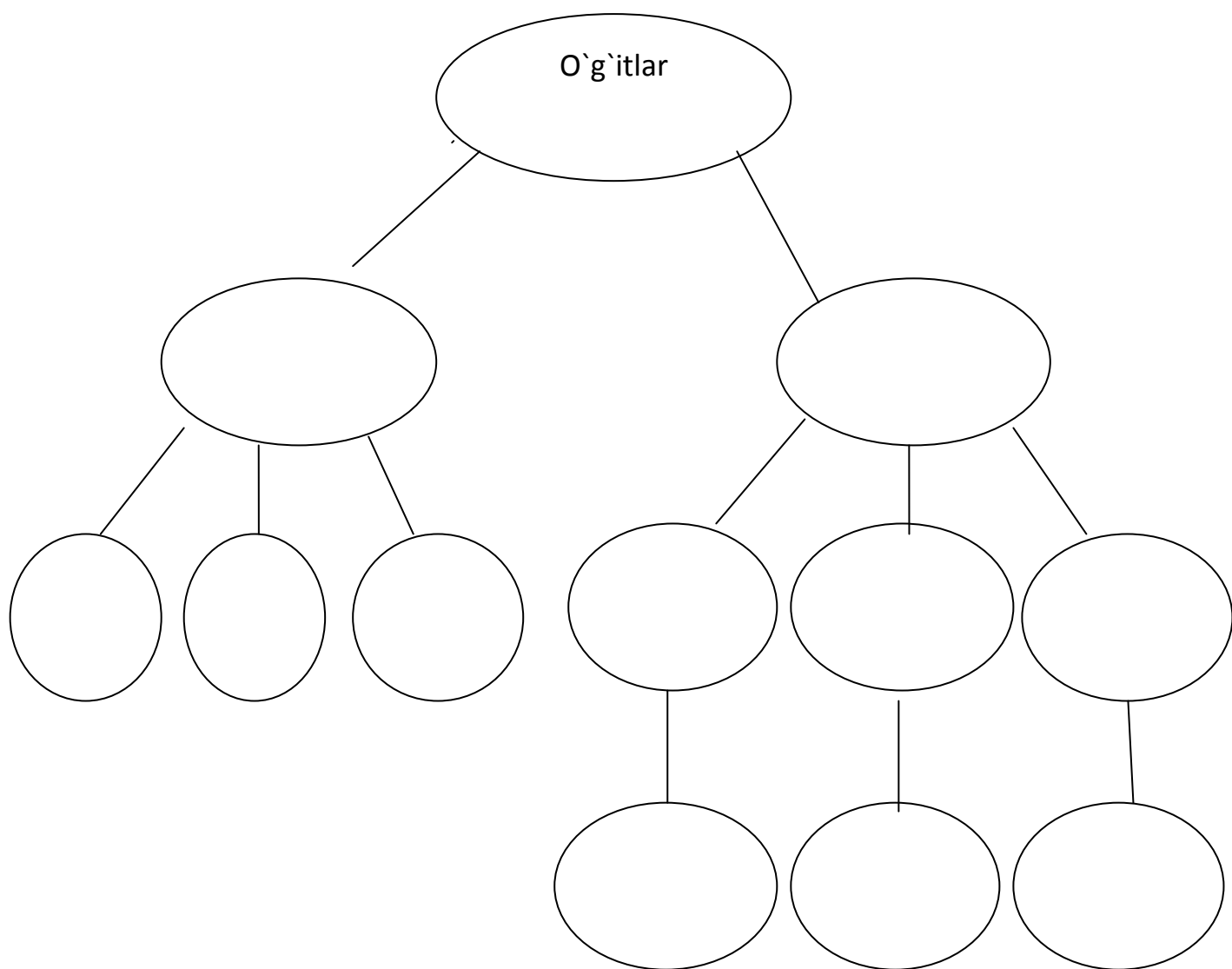
2-nazorat topshirig'i.

“Klaster”

O'qituvchi tarqatmasi.

O`quvchi tarqatmasi.

3-nazorat topshirig'i: So'z ichida so'z o'yini

O'qituvchi tarqatmasi.

Hosildorlik: Hosil, hos, os, osil, sil, il, do, dor, or

O'quvchi tarqatmasi : Hosildorlik

4 - nazorat topshirig'i: Domino o'yini.

O'qituvchi tarqatmasi.

	O'g'it tarkibida qanday moddalar bo'ladi.?
--	--

1

Mineral tuzlar Mikroelementlar va boshqalar	O'simliklar tuproqdan o'zi uchun kerakli nimalarni oladi
--	--

2

Tuzlarni	Agar o'simliklarga zarur mineral tuzlar yetishmasa, ularda qanday o'zgarishlar sodir bo'ladi?
----------	---

3

Ichki va tashqi o'zgarishlar sodir bo'ladi.	Tuproqda chirib uning holatini yaxshilaydi va hosildorligini oshiradigan o'g'it?
---	--

4

Go'ng	Kimyo zavodlarida maxsus tayyorlanadigan o'g'itlar?
-------	---

5

Mineral o'g'itlar	O'zbekistonda mineral o'g'itlar ishlab chiqaradigan zavodlar?
-------------------	---

6

Navoiy Chirchiq	Mineral o`g`itlarning xillari
--------------------	-------------------------------------

8

Azotli Fosforli Kaliyli	Qaysi o`g`itlar o`simliklarning Oo`shini tezlashtiradi?
-------------------------------	--

7

Azotli	Qaysi o`g`itlar o`simliklarning Mo`l hosil to`planishiga va uning tez pishib yetilishiga yordam beradi?
--------	---

9

Fosforli Kaliyli	Agar tuproqda mineral o`g`itlar me`yorida ortiqcha solinsa,uning nimasi yomonlashadi
---------------------	---

10

Ekologik holati	Me`oridan ortiqcha solingan o`g`it tiproqdagi tirik mavjudodlarga qanday ta`sir ko`rsatadi?
-----------------	---

11

Salbiy ta`sir ko`rsatadi uning tarkibini buzadi	
---	--

12

O'quvchi tarqatmasi.

Mineral o'g'itlar	O'zbekistonda mineral o'g'itlar ishlab chiqaradigan zavodlar?	Ekologik holati	Me'oridan ortiqcha solingan o'g'it tiproqdagi tirik mavjudodlarga qanday ta'sir ko'rsatadi?
-------------------	---	-----------------	---

Tuzlarni	Agar o'simliklarga zarur mineral tuzlar yetishmasa, ularda qanday o'zgarishlar sodir bo'ladi?	Azotli	Qaysi o'g'itlar o'simliklarning Mo'l hosil to'planishiga va uning tez pishib yetilishiga yordam beradi?
----------	---	--------	---

Navoiy Chirchiq	Mineral o'g'itlarning xillari		O'g'it tarkibida qanday moddalar bo'ladi.?
-----------------	-------------------------------	--	--

Go'ng	Kimyo zavodlarida maxsus tayyorlanadigan o'g'itlar?	Azotli Fosforli Kaliyli	Qaysi o'g'itlar o'simliklarning Oo'sishini tezlashtiradi?
-------	---	-------------------------	---

Ichki va tashqi o`zgarishlar sodir bo`ladi.	Tuproqda chirib uning holatini yaxshilaydi va hosildorligini oshiradigan o`g`it?
---	--

Salbiy ta'sir ko'rsatadi uning tarkibini buzadi	
---	--

Mineral tuzlar Mikroelementlar va boshqalar	O`simliklar tuproqdan o`zi uchun kerakli nimalarni oladi
---	--

Fosforli Kaliyli	Agar tuproqda mineral o`g`itlar me'yoridan ortiqcha solinsa, uning nimasi yomonlashadi
------------------	--

3-bosqich:Yangu mavzu bayoni:

Reja :

- 1.Poya va novda haqida tushuncha
- 2.Bo`g`im va bo`g`im oralig`i
- 3.Novdalarning turlari

Poya- o`simlikning barcha yer usti organlarini o`zaro bog`lab,ularni ildiz bilan birlashtirib turadigan markaziy tayanch organi.U ildiz bilan burglar orasidagi moddalarning harakatini ta`minlaydi va o`zida ozid moddalar to`playdi.

Poyaning shakllanishi,bajaradigan vazifasi bir xil bo`lsada,daraxt poyasi,odatda tana,barcha o`tlarniki esa poya deb ataladi va ular,ayniqsa,ichki tuzilishi bilan farq qiladi

Novda bilan poya tushunchasi bir-biriga juda o`xshab ketadi.

Novda – daraxt,buta va yarimbutalarning o`zida kurtak va barg hosil qiladigan bir yillik shoxi.Novdalarning po`sti yashil va nafis bo`lib,hujayralarida yashil rang beruvchi xlorofill donachalari bor.Novdalarda burglar birikkan joy bo`g`im,ikkita barg oralig`idagi qismi bo`g`im oralig`i deb ataladi.Barglar qo`ltig`ida bittadan yoki bir nechtdan bo`lib kurtak joylashadi.

Kuz yaqinlashishi bilan novdalarning yashil rangi o`zgarib,qo`ng`ir va qizg`ish rangga kiradi.Chunki bu vaqtda ularning po`sti qalinlashadi va ostida po`kak qavat hosil bo`ladi.Kech kuzda burglar to`kilib ketib,ular qo`ltig`ida joylashgan kurtaklar ochilib qoladi va shu holda qishlaydi.

Novdalar ikki xil bo`ladi.Agar novda barg va kurtaklardan iborat bo`lsa vegetativ novda deyiladi.Bordi-yu,novdadan gul paydo bo`lsa generativ yoki gulli novda deyiladi.

Demak,barg va kurtaklari bo`lgan daraxt va butalarning bir yillik novdasi yoki urug`idan unib chiqqan bir yillik niholga ham novda deyiladi.

4-bosqich:Yangi mavzuni mustaxkamlash:

Yangi mavzu 5-6-7-8 nazorat topshiriqlari asosida mustaxkamlanadi.

5-nazorat topshirig`i: Biologik mashq

O`qituvchi tarqatmasi :

1. **Novda** – daraxt,buta va yarimbutalarning o`zida kurtak va barg hosil qiladigan bir yillik shoxi.

2.Novdalarda barg birikkan joy **bo`g`im** deyiladi.

3.Ikkita barg oralig`idagi qismi **bo`g`im oralig`i** deb ataladi.

4.Barglar qo`ltig`ida bittadan yoki bir nechtdan bo`lib **kurtak** joylashadi.

5.Kuz yaqinlashish bilan novdalarning yashil rangi o`zgarib,qo`ng`ir va qizg`ish rangga kiradi.

6.Chunki bu vaqtda ularning po`sti qalinlashadi va ostida **po`kak** qavat hosil bo`ladi.

7.Novdalar **ikki** xil bo`ladi.

8.Agar novda barg va kurtaklardan iborat bo`lsa **vegetativ novda** deyiladi.

O`quvchi tarqatmasi:

1.– daraxt, buta va yarimbutalarning o`zida kurtak va barg hosil qiladigan bir yillik shoxi.
2. Novdalarda barg birikkan joy deyiladi.
3. Ikki barg oralig`idagi qismi deb ataladi.
4. Barglar qo`ltig`ida bittadan yoki bir nechtdan bo`lib joylashadi.
5. Kuz yaqinlashish bilan novdalarning yashil rangi o`zgarib, va rangga kiradi.
6. Chunki bu vaqtda ularning po`sti qalinlashadi va ostida ..... qavat hosil bo`ladi.
7. Novdalar xil bo`ladi.
8. Agar novda barg va kurtaklardan iborat bo`lsa deyiladi.

6-nazorat topshirig`i: Test

O`qituvchi tarqatmasi.

1. Tuzilishiga ko`ra, poyalar qanday guruxlarga ajratiladi?
A) 1 B) 2 S) 3 4) 4
2. Yog`och poyali o`simlikni belgilang?
A) terak, qayrag`och B) Terak, bug`doy S) olma, sebarga D) saksovul, mosh
3. Tik o`suvchi poyalarga misol keltiring?
A) olma, sebarga B) bug`doy, karnaygul S) ituzum, bug`doy D) olma, g`ozpanja
4. Eng uzun poyani belgilang?
A) piyoz B) mirzaterak S) yong`oq D) jiyda
5. Novdalar necha xil bo`ladi?
A) 1 B) 2 S) 3 D) 4
6. Novdada barglar birikkan joy nima deyiladi?
A) bo`g`im oralig`i B) poya S) bo`g`im D) tana
7. Erta bahorda birinchi bo`lib qaysi daraxt va butalar gullaydi?
A) Terak, bodom B) olma, jiyda S) o`rik, bodom D) olxo`ri, qayrag`och
8. Novdadan gul paydo bo`lsa, u qanday novda deyiladi?
A) vegetativ novda B) generativ novda S) kurtak D) tana

Savol	1	2	3	4	5	6	7	8
Javob	B	A	S	B	B	S	S	B

O`quvchi tarqatmasi.

1. Tuzilishiga ko`ra, poyalar qanday guruxlarga ajratiladi?
A) 1 B) 2 S) 3 4) 4
2. Yog`och poyali o`simlikni belgilang?
A) terak, qayrag`och B) Terak, bug`doy S) olma, sebarga D) saksovul, mosh
3. Tik o`suvchi poyalarga misol keltiring?
A) olma, sebarga B) bug`doy, karnaygul S) ituzum, bug`doy D) olma, g`ozpanja
4. Eng uzun poyani belgilang?

A)piyoz B)mirzaterak S)yong`oq D)jiyda

5.Novdalar necha xil bo`ladi?

A) 1 B)2 S) 3 D) 4

6.Novdada barglar birikkan joy nima deyiladi?

A)bo`g`im oralig`i B)poya S)bo`g`im D)tana

7.Erta bahorda birinchi bo`lib qaysi daraxt va butalar gullaydi?

A)Terak,bodom B)olma,jiyda S)o`rik,bodom D)olxo`ri,qayrag`och

8.Novdadan gul paydo bo`lsa,u qanday novda deyiladi?

A)vegetativ novda B)generativ novda S)kurtak D)tana

7-nazorat topshirig`i:Boshqotirma

O`q ituvchi tarqatmasi

	B	O	T	A	N	I	K	A	
		CH	I	N	O	R			
			L	A	V	L	A	G	I
	P	O	M	I	D	O	R		
T	O`	Q	I	M	A				

1. O`simliklar haqidagi fan?

2. 800 yil umr ko`radigan daraxt?

3. Ovqatga islatiladigan ildiz meva?

4. Hayotiy shakliga ko`ra bir yillik madaniy o`simlik?

5. 1682 yil ingliz tabiatshunosi N. Gryu fanga qanday tushunchani kiritgan?

O`quvchi tarqatmasi

				N			
				O			
				V			
				D			
				A			

1. O`siliklar haqidagi fan?

2. 800 yil umr ko`radigan daraxt?

3. Ovqatga islatiladigan ildiz meva?

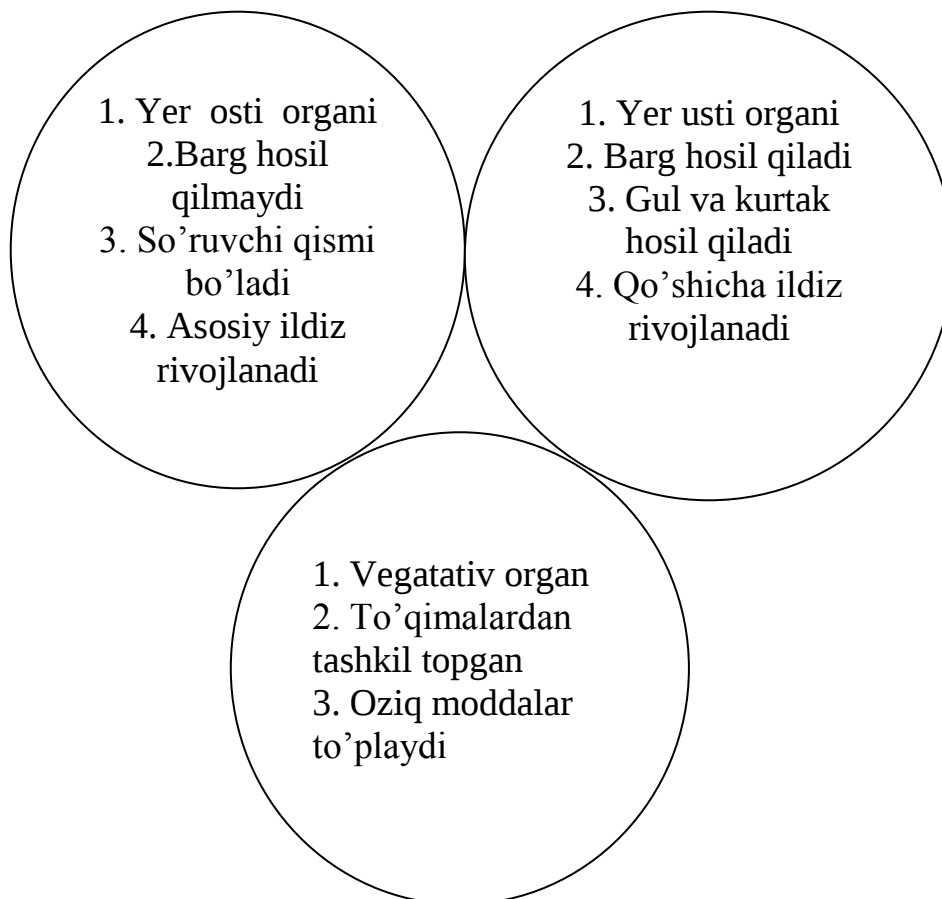
4. Hayotiy shakliga ko'ra bir yil lik madaniy o'simlik?
5. 1682 yil ingliz tabiatshunosi N. Gryu fanga qanday tushunchani kiritgan?

8-nazorat topshirig'i: Venn diagrammasi

O'qituvchi tarqatmasi

Ildiz

Poya

O'quvchi tarqatmasi

Ildiz

Poya

